

Поглед отблизо
върху
възникването и развитието на „индианските“ групи в Европа

Резюме

Така наречените „индиански“ организации в Европа са интересен аспект на феномена *исторически реенактмънт*. Почти без изключения те изявяват характеристики, типични и за останалите групи за културно-исторически реконструкции, ала демонстрират и някои свойствени само за тях черти. Макар да възникват в Северна Америка и по-късно да се разпространяват дори в някои азиатски страни, „индианските“ организации са най-многобройни именно в Европа.

Настоящата статия действително е „поглед отблизо“, защото авторът е с дългогодишен интерес към „индианизма“ в Европа, лично е участвал в дейностите на „индиански“ групи у нас и в чужбина и е съучредител на една от тях. В текста са разгледани причините за специфичния интерес на европейците към коренните американци, довел до появата и функционирането и на изследваните „индиански“ организации. Проследени са историите на някои от тях, както и различни параметри на тяхното възникване, дейности и взаимоотношения – вътре в самите дружества, помежду им, с външната общественост и т.н.

Abstract

The so-called "Indian" organizations in Europe are an interesting aspect of the phenomenon *historical reenactment*. Almost without exception, they show characteristics typical of the other groups for cultural and historical reconstructions, but demonstrate some unique features, too. Although they originated in North America and later spread even to some Asian countries, the "Indian" organizations are most numerous in Europe.

This paper is indeed a "close view" since the author is not only interested in the emergence and development of "Indianism" in Europe, but has personally participated in a number of events of "Indian" groups in Bulgaria and abroad, being one of the founders of such an organization in his country. The numerous and complex reasons for the specific interest of the Europeans in the history and traditional cultures of the Native Americans, which led to the emergence and functioning of the studied "Indian" groups are considered. One can get acquainted with the stories of some of the oldest European groups, the similarities and differences between them, the relationships within and between the organizations, the motivation to join such an organization, the ways of interpretation in the activities of "Indian" groups, the search of cultural-historical authenticity as a connection with experimental archeology, the attitude of the public outside the group to its members and their activities, the opinion of the Native Americans themselves about these "Euro-Indians", etc.

Ключови думи: коренни американци, реенактмънт, индианисти, евро-индианци, хоби, игра, включено наблюдение, експериментална археология

Key words: Native Americans, reenactment, Indianist, Euro-Indians, hobby, play, participant observation, experimental archeology

Бих искал да започна с пояснението, че в този текст ще използвам названията „индианци“, „индиански“ и производните им, макар че през последните десетилетия според мнозина – особено, ако са родени в Северна Америка – те звучат неподходящо. В Канада по правило наричат индианците, инуитите и метисите „първи нации“ (First Nations), докато в САЩ те са официално назовани „коренни“ или „местни американци“ (Native/Indigenous Americans). Вярвам, че употребата на „индианци“, заедно с „коренни американци“ в моя текст няма да бъде приета по никакъв начин като пейоративна. Позволявам си я, защото названията „индианец“, „индианка“, „индиански“ и пр. отдавна са придобили широка гражданственост у нас, а и българският език е един от малкото, които изразяват разлика между „индианци“ (коренни обитатели на Америка) и „индийци“ (жители на Индия). Наред с това, докладът ми разглежда „индианските“ организации в Европа и би било неясно, непрактично и подвеждащо да използвам изрази от рода на: „европейски коренни американци“, „чешки местни американски групи“ или „английски клубове на първите канадски нации“. Самите членове на въпросните европейски организации са възприели като своеобразни самоназвания „индианисти“, „последователи на американските индианци“, „евроиндианци“ или „европейски индиански хобисти“. Впрочем последното се посреща критично от последователи на индианците в Русия, Литва, България и на други места, защото според тях показва несериозно отношение към самите индианистки занимания.

В уводната част на моя материал за Българското общество по индианистика „Орловия кръг“, публикуван в сп. „Анамнеза“ през 2020 г. (Кюмюрджиев 2020), разглеждам накратко т.нар. културно-исторически възстановки (reenactment). Те са известни отдавна като феномен, но напоследък бележат все по-широко разпространение и развитие по целия свят, включително в България. Все по-голям е и изследователският интерес към тях – както в световен мащаб (Ванеса Агню, Греъм Епълби, Имре Над, Петра Калшовен, Пол Пикеринг, Стефани Декър, Стивън Гапс, Уилям Дрей и др.), така и у нас (Ангелина Илиева, Венета Янкова, Евгения Троева, Светла Казаларска, Светлана Великова, Тома Томов и др.).

Почти без изключения „индианските“ организации в Европа, които са обект на настоящия доклад, имат характеристики на групи за културно-исторически реконструкции, макар да демонстрират и някои типични само за тях черти.

Самият доклад е опит за **поглед отвътре**, тъй като съм участвал активно в дейността на европейски „индиански“ (или индианистки) групи и съм един от учредителите на цитираната българска организация „Орловия кръг“. От десетилетия се занимавам не само с историята и традициите на самите индианци, но и с изследването на онзи дълбок, разностранен и все още недостатъчно проучен интерес към северноамериканските коренни народи, който кара хиляди европейци да изучават теоретично и да реконструират практически различни аспекти на индианските култури. Наред с личните си участия в лагери и други мероприятия на български и чуждестранни индианисти, даващи възможност за включено наблюдение, съм провел множество интервюта и беседи с членове на такива групи от България, Русия, Литва, Унгария, Словакия, Чехия, Германия, Белгия, Великобритания и други европейски държави. Старая се да установя как се заражда гореспоменатият интерес, какви фактори му влияят, през какви фази минава, как се извява, както и по какво си приличат и по какво се различават отделните „индиански“ организации. Това ми помага да съчетавам личната ми ангажираност с необходимата за моето изследване авторефлексия. Същевременно имам достъп до информация, събирането на която би затруднило повечето външни изследователи.

Европейските индианистки организации имат сравнително дълга история. Някои от тях са създадени в самото начало на миналото столетие, други – през 1930-те или през 1950-те години; голям брой такива групи се появяват през последните три десетилетия на ХХ в. Не е изненадващо, че първите „индиански“ организации, в които членуват не-индианци, възникват на индианска територия – в Северна Америка. Те са вдъхновени от ранния, проиндиански скаутизъм на писатели, изследователи и обществени дейци като Ърнест Томпсън Ситън (1860 – 1946) и Джулиън Харис Салъмън (1896 – 1987). Впрочем още през 1843 г. „бащата на американската антропология“ Луис Хенри Морган става основател и член на „индианска“ организация, известна под името „Велик орден на ирокезите“ (Deloria 1998: 218). Интересът му към Шестте племена на ирокезкия съюз, неговите задълбочени проучвания на историята и културата им, както и връзките, които установява с техни представители (в това число и церемониалното му осиновяване от племето сенека), превръщат Морган във водещ антрополог, учен от световно значение, един от флагманите на еволюционизма, оказал влияние върху много свои съвременници и по-късни изследователи.

През 1901 г. Томпсън Ситън създава „Лига на горските умения“ – най-ранната официална младежка организация в света. В нея членуват бели момчета и момичета, които се учат да живеят в природни условия „по индиански“, получават „индиански“ имена, слушат индиански легенди и истории и са възпитавани в „индиански“ ценности – честност, смелост, взаимопомощ, любов към природата. Скоро организацията се разраства; в нея могат да членуват, по думите на самия Ситън, „хора от 4 до 94-годишна възраст“. Нейни клонове се създават и в Европа. Между 1903 и 1912 г. Томпсън Ситън написва поредица от книги в помощ на работата си с деца и младежи, чиито заглавия говорят ясно сами по себе си: „Да играем на индианци“, „Как да си направим истинско индианско типи“, „Как момчетата могат да сформират индианска група“, „Червената книга“, „Свитъкът от брезава кора на владеещите горски умения индианци“, „Книга на горските умения и индианските знания“¹.

Освен в Северна Америка, „индиански“ организации възникват и на други места по света, но именно в Европа те са най-многобройни. „Лигата на горските умения“ на Ситън е сериозна, но не и единствена причина за това. Появата и развитието на тези организации са свързани със значими социокултурни и политически явления в европейската история. Още от колонизирането на Америка и въздигането на идеите за „благородния дивак“ от философите на Просвещението, жителите на Стария свят се интересуват, а често и възхищават от обитателите на Новия. Гастролите на индианските трупи на пътешественика-художник Джордж Катлин (1796 – 1872) и шоуто „Дивия Запад“ на Бъфало Бил² в Европа през XIX и ранния XX в. засилват този интерес, задълбочавайки и възхищението от индианците. Макар за родоначалник на „индианските“ романи да е смятан американският писател Джеймс Фенимор Купър (1789–1851), те се превръщат в популярна литература благодарение на европейски автори като Т. Майн Рид (1818–1883), Гюстав Емар (1818–1883), Х. Балдуин Мьолхаузен (1825–1905), Карл Май (1842–1912) и др. Често с наивна фабула, тези приключенски книги съдържат културно-исторически неточности, ала някои от тях издигат прогресивни идеи (като тази за „белия и червения брат“) и чертаят нови философски хоризонти. По-късно те дават основа и на

¹ Seton, Ernest Thompson – *How to Play Indian* (1903), *How to Make A Real Indian Teepee* (1903), *How Boys Can Form A Band of Indians* (1903), *The Red Book* (1904), *The Birchbark Roll of the Woodcraft Indians* (1906), *The Book of Woodcraft and Indian Lore* (1912).

² Уилям Ф. Коуди (1846 – 1917), по-известен като Бъфало Бил – американски ловец и шоумен, обезсмъртил епохата на Дивия Запад чрез гастролите в САЩ, Англия, Италия, Германия, Австро-Унгария, Белгия и други страни негово шоу с участието на множество истински индианци и каубои.

първите европейски „индиански“ филми – осезаемо различни спрямо американските уестърни, в които „белият герой“ спасява русокоса красавица, застрелвайки множество „червенокожи диваци“. Разбира се, американски антиуестърни като „Синият войник“ на режисьора Ралф Нелсън (1970) и „Малък голям човек“ на Артър Пен (1970) също изиграват важна роля за проиндианските пристрастия на Стария континент. Трябва обаче да се отбележи, че европейски кинопродукции издигат индианците като положителните герои в драмата на завладяването на Америка няколко десетилетия, преди „Танцуващият с вълци“ да бъде награден със седем „Оскара“ през 1991 г. Стига се и до „червените уестърни“ на ДЕФА³, натоварени от тогавашни дейци на социалистическото кино с политически цели, но постигнали и обратен ефект, възпитавайки хиляди млади хора в свободолубие, подтиквайки към търсене на алтернативи на живота в тоталитарното общество.

Разбира се, интересът към американските индианци може да има различни измерения. Дългогодишният изследовател на историята и културата на племената от Големите северноамерикански равнини Майкъл Тери, широко известен с индианското си име Лошата Ръка, е достигнал до любопитна класификация на фазите на този интерес у белите американци. Предлагам по-долу няколко сравнително обширни цитата от класификацията му, защото описанието на основните етапи в голяма степен кореспондира с моите наблюдения върху зараждането и развитието на интереса към индианските традиции и история у представители на различни европейски нации.

Майкъл Тери нарича **първата фаза** „Етап на възторга“. Според него тя настъпва, „...когато за първи път изпитате сериозен интерес и сте поразени от красотата, вдъхновението и дълбокото усещане за свобода, които се излъчват от стария индиански начин на живот, от племенните култури и религия.“ Тери сочи, че „Мнозина остават в тази фаза завинаги. Те четат книги като „Седем стрели“⁴ и други творби от течението „Ню Ейдж“, които не се основават на разкази на очевидци, нито

³ Между 1966 и 1983 г. източногерманското киностудио Deutsche Film Aktiengesellschaft (DEFA), изписвано у нас като ДЕФА, произвежда 12 „индиански“ филма със станалия популярен благодарение на тях югославски актьор Гойко Митич в главните роли (и един без негово участие – „Синята птица“ от 1979 г.). Понеже в много отношения са антипод на американските уестърни, както и на филмите по романите на Карл Май, а и се смята, че са създадени с политически цели, те остават в историята на киното под събирателното название „червени уестърни“.

⁴ Скандално известна книга на Артър Чарлз Сторм, пишещ под псевдонима Хийемейосц Сторм и претендиращ, че е от шайенски произход – един от първите „популяризатори“ на индианската духовност, обявени за „изкуствени/фалшиви шамани“ (“plastic medicine men”).

на сериозни исторически материали и на задълбочени културни проучвания.“ Като основен проблем при хората от тази група е посочено, че те „нерядко реагират с възмущение, когато научат някои реални факти за индианците, неотговарящи на романтичните им представи и най-често не желаят да ги приемат, дори и при наличието на необорими доказателства.“.

Втората фаза на разглеждания интерес Тери назовава „Етап на скръбта и възмущението“. Навлезлите в този етап поставят акцент главно върху трагичната съдба на коренните американци: заграбването на племенните територии, избиването на огромен брой индианци и унищожаването на традиционния им начин на живот от белите завоеватели, унижителната система на резерватите за хора, опитите за асимилация и пр. Той пише: „Този етап е пропит с ужас, с отвращение и дори с омраза. Четат се книги като „Погребете сърцето ми в Ундид Ний“ на Ди Браун⁵, разкази за кланета (но обикновено само за извършени от бели над индианци – тези за индианци, избии бели, или за индианци, изклали други индианци, се игнорират), за несправедливи решения и действия спрямо индианците, за потъпкване на договори и други исторически верни, но не и единствени събития. Мнозина никога не напускат тази фаза и превръщат интереса си в натрупване на горчивина и съжаление (което нерядко е форма на самосъжаление)...“.

В третата фаза – „Въпроси и проучвания“ – човек навлиза тогава, когато усети „...необходимост да научи повече, за да разбере как и защо такива лоши неща са се случвали на американските индианци.“ Търсенето на тези отговори поставя началото на задълбочени проучвания, осигуряващи реална информация: „Колкото повече изучавате, толкова повече осъзнавате, че **първата фаза** е доста далече от реалността и започвате да трупате доказателства, че индианците също са убивали, обезобразявали, скалпирали, изнасилвали – и то не само бели хора, но и други индианци. Индианските воини винаги са воювали с идеята за пълна, смазваща победа над враговете си.“

Майкъл Тери предупреждава, че тази фаза „...може да бъде объркваща, защото нарастващите доказателства очертават един много по-различен начин на живот от идиличното индианско съществуване „в райската градина на Природата“, в което сте

⁵ Браун, Д. „Погребете сърцето ми в Ундид Ний“. София: Издателство „Земиздат“, 1989. За въздействието на тази книга върху българската читателска публика и особено върху българските индианисти пиша в „Общество „Орловият кръг“ – българският отговор на феномена „индиански“ групи на Стария континент“ (Кюмюрджиев 2020).

повярвали в **първата фаза**. На някои хора **третата фаза** – тази на въпросите и проучванията – им идва в повече и те губят интерес към индианската тема изобщо.“.

Ако обаче интересът към американските индианци остане все така искрен и жаждата за знания относно традиционните племенни култури не отслабне, човек достига **четвъртата фаза** от разглежданата класификация, която Тери нарича „Нещата са такива, каквито са“. Той определя нейните характеристики така: „След сериозно количество проучвания стигате до извода, че не е необходимо да осъждате или възвеличавате индианците, както и другите хора от тяхното време, и започвате да приемате историята такава, каквата е била. Осъзнавате, че се интересувате от реалните индианци от старите времена и ги харесвате такива, каквито са били.“.

„Ако сте стигнали дотук – препоръчва Лошата Ръка, – отделете време и се опитвайки да помогнете и на други хора да достигнат тази фаза на разбиране.“⁶

Майкъл Тери поставя особено силен акцент върху трудностите при „разбиването на стената от заблуди с глава“, произтичащи от факта, че много не-индианци, макар и искрено да се интересуват от северноамериканските коренни народи, не желаят да се разделят с романтичните си представи за тях. Той завършва своя анализ с думите: „...нека всеки от вас достигне онова ниво на интерес към американските индианци, тяхната драматична история и изключителната им култура, което сам избере и на което най-много би се наслаждавал. Само един съвет – не се задържайте твърде дълго във **втора фаза**, тъй като разпространяването на омраза влияе негативно и на вас самите, и на тези, които ви уважават.“.

Както посочих по-горе, моите наблюдения ме доведоха до извода, че тези фази не се отнасят само за белите американци, симпатизиращи на коренното население на своя континент. Те важат и за европейците, изпитващи дълбок интерес, уважение и обич към северноамериканските индианци, в това число и членовете на изследваните от мен „индиански“ групи в Европа. Разбира се, системата на Майкъл Тери не е съвършена, нито всеобхватна; той и не претендира да е такава. Понякога е трудно да се прецени в коя фаза се намира даден човек или група – нерядко се касае за междинно положение, а има и случаи, които изобщо не могат да бъдат класифицирани по предложената схема. Тя обаче хвърля полезна светлина върху най-характерното развитие на интереса към индианските традиции, история и съвремие при

⁶ Лична кореспонденция с Michael 'Bad Hand' Terry (април 2017 г.).

болшинството бели американци и европейци. Не съм проучвал особеностите на интереса към северноамериканските индианци у представители на азиатски народи, макар и да знам за такъв сред японци, филипинци и др.

Вече бе споменато, че интересуващите се от традициите и историята на коренните американци очевидно са най-много в Европа. Само така може да бъде обяснен най-големият брой „индиански“ организации на Стария континент. Всяка от тях може да се похвали с интересна история. Понастоящем такива групи има във Великобритания, Германия, Норвегия, Швеция, Дания, Финландия, Холандия, Белгия, Франция, Италия, Русия, Украйна, Литва, Полша, Чехия, Словакия, Унгария, България и други европейски държави. В някои страни като Беларус, Латвия, Молдова и Румъния до момента няма създадени „индиански“ организации, но има отделни индианисти, които практикуват самостоятелно или се свързват със свои съмишленици от съседни държави – Литва, Русия и пр.

Най-ранните документирани европейски групи, които могат да бъдат приети за предтечи на съвременните „индиански“ организации на Стария континент, възникват в Германия⁷. В самия край на XIX в. група германци започват да се обличат като северноамерикански индианци на ежегодния панаир в Тауха (Taylor 1988: 567). Първият клуб на немски индианисти е създаден през 1902 г. в Щутгарт. Скоро такива групи се организират и във Франкфурт, Дрезден и Мюнхен. Членовете им са вдъхновени от представленията на трупата на Бъфало Бил в Германия и от тези на легендарния цирк „Саразани“, в който участва и индианската танцова група „Ту-Ту“ от народа лакота (Turski 1994: 19). Тези първи индианистки организации се разпадат след няколко години, но през 1928 г. се появява нова, назована „Маниту“. Тя се сформира в Радебойл – дрезденско предградие, в което се намира домът на писателя Карл Май, превърнат в един от първите посветени на северноамериканските индианци музеи в Европа. „Маниту“ с право може да се счита за една от най-старите европейски индианистки групи. Тя съществува и до днес, възстановена след Втората световна война под името „Олд Маниту“.

Появите на първите „индиански“ организации в Чехия също са повлияни от гастролите на шоуто на Бъфало Бил в Прага в края на XIX в., но не по-малко и от концепциите на Ърнест Томпсън Ситън и неговата „Лига на горските умения“. Тези

⁷ Германия е държавата с най-много и най-многобройни като членска маса „индиански“ организации.

идеи са подети от младия учител по биология Милош Зайферт, който през 1913 г. организира първия „индиански“ лагер в страната с типични, подходящи облекла и съответстващи дейности. По това време в Чехия навлиза и скаутизмът, като неговата американска версия (проиндианската на Томпсън Ситън) добива по-широка популярност от английската на лорд Бейдън-Пауъл, която според мнозина е твърде армейска, дори милитаристична. В представите на голям брой млади чехи американският индианец се утвърждава като пример за подражание – свободолюбив, физически и психически силен човек, живеещ в съгласие с природните закони. Тази популярност на коренните американци в чешката културна среда се свързва и с по-ранния интерес към романите на Джеймс Ф. Купър. Преведени на чешки език още през 1850-е години, те представят индианците от племената мохикани и делауери като благородни герои. Именно сред мохиканите и делауерите през XVII и XVIII в. проповядват т.нар. Моравски братя – чешки и немски протестантски мисионери, емигрирали в Северна Америка след края на Тридесетгодишната война (1620–1650). По това време чешкото кралство е присъединено към Австроунгарската империя и остава под властта на Хабсбургите чак до края на Първата световна война. За много чехи Моравските братя се явяват историческа връзка с коренните американски племена, а поради политическата ситуация на родината им те лесно се отъждествяват с борещите се за земите си индианци (Jehlicka 2008: 112–130). Чешкият клон на „Лигата на горските умения“ съществува и до днес. През 1920-те и 30-те години в Чехия и присъединената към нея Словакия, младежки групи, инспирирани от Лигата, но съществуващи независимо от нея, прекарват свободното си време сред природата, където разпъват шатри типични и се обличат в собственоръчно изработени индиански дрехи. Това са първите „класически“ индианистки организации в Чехословакия.⁸

Първата група в Унгария, чиито членове се интересуват от традициите на северноамериканските индианци и ги претворяват по свои начини, е създадена през 1931 г. от Ервин Бактай (1890–1963)⁹. Той е писател, художник, ориенталист и пътешественик. При едно свое пътуване до Канада, Бактай се запознава със Сивата

⁸ Тези и следващите сведения за „индианските“ групи в Чехословакия и по-късно в Чехия са взети от лична кореспонденция с чешкия индианист и изследовател Л.Н.

⁹ Сведенията са от интервю с унгарския индианист И.Ф., който е общувал с последния жив член на групата на Бактай – Йозеф Лоренц, починал на 93-годишна възраст.

Сова¹⁰ и е дълбоко впечатлен от него¹¹. След завръщането си в родината превежда на унгарски и издава три от книгите на „индианския“ писател. Междувременно сформира и група от унгарски младежи, с които споделя своите знания и ентузиазъм по отношение на коренните американски традиции и минало. Групата е доста затворена – присъединяването към нея е възможно само с препоръка от „вътрешен човек“ и при очевидно наличие на дълбок интерес към индианците у кандидата. Членовете ѝ лагеруват на остров в р. Дунав, чието местонахождение се стараят да пазят в тайна. След време Бактай напуска групата, за да се отдаде на изследванията си на ориенталист, но създадената от него организация просъществува чак до 2008 г.

Историята на тези най-ранни „индиански“ организации в три от европейските държави дава представа за причините, довели до появата и на други такива групи на Стария континент. Преди Втората световна война подобни дружества се сформират в Белгия и Великобритания (Taylor 1988). Навсякъде в Европа войната прекратява дейността на „индианските“ групи. През 1950-те и особено през 1960-те години обаче те не само се възстановяват, но и се появяват нови – най-вече през 1970-те, в т. нар. „капиталистически страни“, като ФРГ, Франция, Холандия. В държавите, които след 1945 г. изграждат социалистическия лагер, „индианските“ организации първоначално не срещат одобрението на новата власт. Те са наблюдавани с подозрение и през следващите десетилетия, но постепенно дейността им започва да се тълкува като израз на солидарност с индианските народи – жертви на американския империализъм. Това е времето, в което се създават социалистически литературни и филмови творби по темата – като романите на Лизелоте Велскопф-Хенрих и споменатите „червени уестърни“ на ДЕФА. Те се опитват да наложат политически акценти в интереса на младите източногерманци, поляци, чехи, словаци, унгарци, българи, руснаци и др. към северноамериканските индианци, но изиграват значителна роля и за самото разпространение на този интерес.

Бившият член на полската съпротива през Втората световна война Станислав Суплатович (1920–2003) има големи заслуги не само за популяризирането на темата

¹⁰ Сивата Сова е индианското име на Арчибалд Билейни (1888–1938) – англичанин, живял сред канадски индианци. До края на своя живот Билейни твърди за себе си, че е метис. Сивата Сова написва няколко книги и има важна роля в борбата за опазването на канадската природа. Той е и един от „белите индианци“, оказвали силно въздействие върху европейските индианистки организации. В наши дни такъв „бял индианец“ е Адолф Гуторлайн, от швейцарско-унгарски произход. Вече 50 години той живее сред чернокраките в Канада под името Гладния Вълк и е почитан като пазител на племенни традиции и светини, но никога не е претендирал, че има индианска кръв.

¹¹ Според някои унгарски индианисти не е сигурно, че Бактай се е познавал лично със Сивата Сова.

„северноамерикански индианци“ в родината си, но и за създаването на първите индианистки групи в Полша. В своята „автобиографична“ повест „Земята на Солените скали“¹² Суплатович твърди, че е метис, чиято майка е полякия, а баща му е вожд на племето шоуни в Канада. В книгата той се представя със своето „индианско име“ Сат-Ок, което „превежда“ като Дългото Перо. Подобно на англичанина Сивата Сова, полякът Сат-Ок става един от онези „бели индианци“, които се превръщат в ярък пример за много хора от европейските „индиански“ организации. Сивата Сова обаче действително прекарва десетилетия сред коренни американци, усвоява и прилага редица индиански умения за живот в природата, докато за Суплатович не е ясно дали изобщо е имал контакти с американски индианци преди написването на „Земята на Солените скали“ и други направили го известен творби. Съществуват множество доказателства, че Сат-Ок¹³ изцяло е измислил „индианската си биография“. Той обаче продължава да поддържа версията за нея до самата си смърт. Заслугите му за създаването и развитието на първите полски индианистки организации е безспорна, а книгите му се четат с интерес и в България, както и в страните от тогавашния СССР. Силата на неговата „индианска харизма“ е толкова голяма, че и днес има хора, които продължават да вярват, че Сат-Ок наистина е роден в типи в северна Канада и е изживял първите си 17 години сред племето шоуни.

Съдбата на унгарския писател Шандор Борвендег-Дескаш (1913–1988) е доста по-различна. Член на групата на Бактай, той не претендира за коренен американски произход, но в периода между двете световни войни написва няколко индиански романа („Магьосникът от Скалистите планини“, „Лулата на мира“, „Вождът Утринната Звезда“ и др.) под псевдонима Белия Елен. Според индианисти от Будапеща, творбите му изиграват не по-малка роля за популяризирането на темата в Унгария от тези на Дж. Ф. Купър и Карл Май¹⁴. След 1948 г. книгите на Белия Елен са забранени, защото е сред унгарските интелектуалци, които не подкрепят новата комунистическа власт. През 1961 г. Борвендег-Дескаш е хвърлен в затвора за „антисъветска дейност“, но през 1962 е освободен. До края на живота си той е следен от службите на унгарското МВР – остава герой за едни и съмнителна личност за други. Поради статута си не може да участва официално в дейността на унгарските

¹² Сат-Ок, „Земята на Солените скали“, София: „Народна младеж“, 1964 (1972).

¹³ „Сат-Ок“ не означава Дългото Перо – нито каквото и да е друго – на езика на шоуните.

¹⁴ Тези и следващите сведения за „индианските“ групи в Унгария са споделени от И.Н., И.Ф., П.Ж. и други мои респонденти от унгарските индианисти.

„индиански“ групи, но членовете им го посещават и разговарят с него. Не ми е известно да е имало репресии срещу тях, ала общуването с изпадналия в немилост писател добива характер почти на конспиративна дейност. Криенето от очите на властта и от вниманието на широката общественост се превръща за дълго в една от основните характеристики на индианизма в Унгария. Въпреки това през 1960-е години там се създават нови групи – още една на дунавски остров (различен от този, на който лагерува групата на Бактай) и друга, чиято дейност се развива в планините Бакони в западната част на страната. Според моите унгарски респонденти двете дунавски групи не поддържат контакт помежду си. „Планинската“ е създадена от известния композитор, музикант и актьор Тамаш Чех (1943–2009); постепенно към нея се присъединяват около 160 човека. Именно в Бакони се поставя началото на една характерна само за тамошните индианисти практика – т.нар. „военни игри“, които ще разгледам по-нататък.

През 1980-те и 90-те години европейският индианизъм навлиза в своя разцвет. Създават се нови групи – в Русия, Украйна, България, Литва и другаде, – а вече съществуващите са по-многобройни от всякога. По сведения на немски респонденти в края на ХХ в. в Германия (общо за бившите ГДР и ФРГ) има около 40 000 души, които членуват в различни „индиански“ организации. Броят на индианистите в другите европейски държави е по-скромнен¹⁵, но също е значителен. Натрупаният опит в самите индианистки групи прави заниманията на членовете им по-разнообразни и интересни, създава богат фонд от знания и умения, и привлича нови ентузиаста. Изключително важни за цитирания разцвет са и големите промени през периода – от линията на „перестройка“, подета от СССР при управлението на Михаил Горбачов, през движенията за гласност и демокрация в редица държави, до срива на тоталитарните режими в дотогавашния социалистически блок в Европа. Тези политически, стопански и културни трансформации довеждат до различно отношение и спрямо дейности като индианизма. Появяват се нови, много по-големи възможности за набавяне на информация и материали, необходими на индианистите – особено в бившите социалистически страни. Отпадат затрудненията в международната комуникация, налагани преди това от политическите системи, нарастват възможностите за пътуване – дори до самата Северна Америка.

¹⁵ В България например през 1992 г. има 86 човека, определящи се като индианисти.

Всичко това улеснява практикуването на индианизма в Европа и популяризира много по-широко дейността на самите „индиански“ групи. Разширяват се връзките между организациите в международен план. Индианисти от Чехия, Словакия, Унгария, Финландия и Великобритания се присъединяват към големия ежегоден лагер „Индианска седмица“ в Германия¹⁶, руснаци гостуват на българи, литовци лагеруват съвместно с поляци, а французи – с белгийци и холандци. Като следствие се стига до своеобразно унифициране на теорията и практиката на индианизма в Европа, макар и някои групи да запазват свой ярко специфичен облик.

Интензивните ми наблюдения върху различни „индиански“ организации на Стария континент ме убедиха, че – въпреки споменатата частична унификация в последните десетилетия – те могат да бъдат разделени на няколко типа:

а) „природни школи“ от скаутски тип, съчетаващи изучаване на индиански умения за живот в природата с възпитателни цели;

б) организации с преобладаващо „игрални“ цели на възникването и функционирането им;

в) организации, поставящи акцент върху традиционната материална култура и миналото на американските индианци;

г) организации, поставящи акцент върху традиционните и по-нови духовни учения на американските индианци;

д) организации с политически акцент.

Често тези сдружения комбинират в себе си няколко от изброените по-горе характеристики или преливат от един тип в друг. Така например „природните школи“ в Чехия са дали начало на много днешни индианистки организации, в които основният акцент е върху традиционната материална и духовна култура на коренните американци. Някои унгарци, участвали в типични индианистки сдружения, по-късно създават група с преобладаващо игрални цели, в която предават знанията си на деца и юноши. Напоследък във Великобритания са останали малко „класически“ индианистки групи – повечето от тях са се ориентирали към организиране на участие в танцово-песенни конкурси, съответстващи на съвременните индиански фестивали „пау-уау“ в САЩ и Канада. Има и други примери.

¹⁶ По сведения на немските индианисти М.И. и Б.Д. през 1990-те години на летния лагер Indian Week в източната част на Германия са се събирали над 2 500 човека.

Моят доклад е посветен на онези „индиански“ организации в Европа, които се явяват аспект на феномена културно-исторически възстановки; аз ги наричам условно „класически“ и „типично индианистки“. Макар да не са лишени от специфики, свързани със съответната държава и нация, от които произхождат, те демонстрират повече прилики, отколкото отлики помежду си и членовете им общуват сравнително активно, изграждайки неформалната мрежа на индианизма на Стария континент. В същото време комуникацията им с другите типове групи е значително по-слаба или напълно липсва.

Общуването вътре в самите дружества и помежду им е един от основните способности за придобиване и натрупване на знания и умения, свързани с любимата тема. Тези контакти са улеснени както от общите интереси, така и от самата „индианска“ нагласа в мисленето и поведението на повечето „евроиндианци“, били те датчани, литовци, словаци или французи. Интересите и ценностите им създават специфични кодове, които улесняват тяхната комуникация и – както бе отбелязано – повече или по-малко унифицират насоките им на дейност. Всичко това изгражда доверие и усещане за близост между организациите и вътре в тях.

Лично съм наблюдавал строго положителна промяна в отношението на човек на холандска „индианска“ организация към наш сънародник, която настъпи, след като холандецът разбра, че българинът също е индианист. В началото на 1990-те години белгийски „индианци“ (от които само един ме познаваше) по своя инициатива събраха помежду си пари, за да мога да пътувам до Белгия, където да се присъединя към лагер на местните организации. Унгарски „индианци“ са ме канили на гости в дома си, преди да се запознаем лично; гостувал съм на словашки индианисти, с които бяхме разменили само няколко писма, а в моя дом са живели в продължение на седмици хора от руски „индиански“ групи, които бях виждал само на изпратени в писма фотографии. Имам приятели от немски и английски „индиански“ организации, с които години наред си изпращаме подаръци за рождени дни, коледни празници и по други поводи. Интересното в случая е, че сред тях има някои, с които до момента все още не сме имали възможност да се срещнем „на живо“, но общите ни интереси ни карат да се чувстваме близки.

Взаимоотношенията са още по-дружески в рамките на самата организация, а често и между членовете на „индианските“ групи в една държава (ако в нея има две, три и повече). Тези групи очевидно успяват да създадат у членовете си своеобразно усещане за „племенна принадлежност“ – друга специфична особеност на

„индианските“ организации¹⁷. Общата ритуалистика и солидарността между хората изграждат в тях стабилна групова и личностна идентификация. Установяват се трайни приятелски връзки. Някои познанства преминават в любовни и семейни отношения – немалко „евроиндианци“ намират брачните си партньори именно в рамките на групата. Често членовете на европейските „индиански“ групи се смятат за своеобразни роднини помежду си (soul-relatives, relatives-in-spirit). „Роднинството по дух“ е пряко свързано с традиционната индианска практика на сродяване (осиновяване, побратимяване и т.н.) с хора извън племето и дори от друга раса, които след съответен ритуал стават пълноправни негови членове и са възприемани като роднини не по-малко от тези по кръв или по брак.

Практикуваният от разглежданите групи **индианизъм** може да бъде дефиниран като форма на културно-историческа възстановка (главно от типа „жива история“), включваща изучаване на първите жители на Новия свят чрез мимезис: копиране и максимално автентично пресъздаване на възможно най-голям брой аспекти от традиционното ежедневие на дадено племе в определен исторически период. Бидейки французи, поляци, унгарци, шведи и т.н., индианистите нямат коренен американски произход, а мнозина дори не са посещавали Северна Америка. Въпреки това сред тях има истински специалисти по историята и културите на коренните американци, както и майстори в изработването и демонстрирането на достоверни индиански облекла, аксесоари, оръжия, предмети на бита и пр. В зависимост от особеностите на конкретната организация, заниманията засягат в една или друга степен и духовната култура на американските индианци. Чрез създаване на специфична среда (лагер от шатри „типи“ и/или други индиански традиционни жилища), конкретно обличане, украсяване и поведение, практикуване на индиански умения, песни, танци и по множество други начини, индианистите се стараят да възпроизведат изявите – исторически, въображаеми и по средата – на племенен живот от миналото на Северна Америка.

Мотивацията за присъединяване към някоя от индианистките групи е основно свързана с дълбоко възхищение в детска и юношеска възраст, предизвикано и поддържано от един предимно романтичен образ на някогашните индианци и техния

¹⁷ Т.нар. Neo-Tribalism е интересна и с нарастваща популярност тема, която обаче ще бъде разгледана по-конкретно във връзка с европейските "индиански" групи в докторската ми дисертация.

идеализирано представен от романите и филмите живот. Почти винаги тази първоначална мотивация постепенно еволюира в страст за придобиване на реални, задълбочени познания относно историята и традициите на индианските племена, а по-късно – и в желание да се коригират грешките в представите на среднестатистическия европеец по отношение на коренните американци. Характерно значение има и нуждата от изграждане на социална среда от съмишленици. За някои индианисти възможността да се наслаждават на годишния летен лагер като ваканция в специална обстановка е напълно достатъчен мотив за участие. По-отдадените обаче комбинират теоретично изучаване, практическо обучение и експерименти, ангажирайки се със създаването на материална култура, вградена в социален контекст.

Като неписано правило всеки член на индианистка организация избира по лична симпатия или други причини „свое“ индианско племе, чиято история и традиции изследва и представя. Интересуващите се от едни и същи племена често се обединяват в субгрупи или създават отделна група – „Мандани – Тауха“, „Лакота – Бауцен“, „Народ на Дългия дом“ (Германия), „Вълче общество на шайените“ (Чехия), „Воини-кучета“ (Унгария) и др. Последователите на дадено племе се стремят да демонстрират характерните за него одежди, инсигнии, предмети от бита и т.н. от конкретен исторически период. Това е важен маркер за „автентичност“, белег за отдаденост и критерий за познания по темата, които нерядко определят мястото на члена на групата в нейната йерархия.

В лагерите на някои „индиански“ организации може да се видят „трапери“, „планинци“ и други характерни фигури на бели хора, които исторически са били свързани с коренните американски народи. Това са реенактьори, чийто интерес е насочен по-скоро към бита на траперите и живота в американския Запад през XIX в., отколкото към конкретни племенни традиции, но те са добре дошли в индианските лагери, защото допринасят за общата им автентичност. В Западна Европа понякога се наблюдава своеобразна лагерна симбиоза между последователи на индианците и реконструктори на английски или френски войници и офицери от епохата на колониалните войни, или на американската армия от XIX в. С малки изключения, това не е характерно за източноевропейските „индианци“.

Макар и по-рядко, някои индианисти се занимават с повече от едно племе или пък интерпретират традиционната култура на широк географски ареал, без да навлизат в племенни конкретики. Такива са „Карпатските индианци“ от Словакия, които носят (като пример) бойни ризи на шайените, мандански мокасина и колчани за

стрели на команчите. Член на тази група обясни¹⁸, че на него и приятелите му харесват одежди и предмети на различни племена и те не желаят да се ограничават в изработването и ползването им. По-късно той уточни, че за тях това е начин да изградят отделна, тяхна си идентичност (да бъдат „Карпатски индианци“), а не да подражават на определено племе.

Другите словашки „индиански“ групи обаче, предпочитат следването на конкретни индиански племенни традиции.

Още по-далече в идеята за „отделна идентичност“ достигат членовете на руската „индианска“ група „Каучи“ – измислено от самите тях име на племе, каквото исторически не е съществувало в Северна Америка. До момента не съм установил пряк контакт с „каучите“, затова тук само ги отбелязвам.

„Племенната принадлежност“ е особено ярко заявена в споменатите „военни игри“ на унгарските индианисти от Бакони. Там „представителите“ на племената лакота, шайени, чернокраки, поуни, хидатса и кроу лагеруват отделно или според историческите племенни съюзи (напр. шайени с лакота). „Воините“ от един лагер атакуват този на „враговете“ при всяка възможност – често нощем, на зазоряване, в дъжд, мъгла и в други ситуации, когато „нападенията“ са най-неочаквани. Съществува ясен регламент на битките, провеждани с обезопасени оръжия (копия и стрели с гумени върхове и т.н.), който уточнява символиката на „подвизите“, „победите“ и „пораженията“, но не включва споразумение относно това кога и как да се провеждат „атаките“. Според лагеруващите в Бакони тези военизирани игри създават възможно най-близка атмосфера до тази на индианския живот през XVIII–XIX в. Посрещането на „вражески“ атаки по всяко време, подготовката за нападение над „противниковия лагер“ и самите „битки“ продължават вече половин век, превръщайки се в „запазен знак“ на унгарските индианисти от Бакони. Другите „индиански“ организации в Европа нямат такава практика или провеждат военизирани игри само понякога, в предварително уговорено време.

Останалите унгарски „индиански“ групи също не проявяват интерес към „битките между племената“. Една от тях често лагерува в „Номадия“ – голям парк до унгарския град Айка, където се провеждат тиймбилдинги, зелени училища и семейни тържества; там има школа по езда, детски дървени замъци и други приспособления за игри. Тези индианисти отделят специално внимание на младежите и децата, които

¹⁸ От беседи с Л.М. и други респонденти от словашките индианисти.

искат да научат нещо повече за някогашните северноамерикански племена и да усвоят дадени индиански умения. Водачът на групата Л.М. и други нейни членове са лагерували в Бакони през 1990-е години, но вече не ходят там.

Съществуващата и досега в Унгария „дунавска“ група също не практикува „военни игри“ – членовете ѝ ги считат за нещо несериозно. На свой ред индианистите от Бакони смятат за несериозни дунавските си „колеги“, защото (по сведения на моя респондент И.Ф.) те обличат индианските си дрехи само от време на време, а през голяма част от лагеруването си ползват туристически облекла и екипировка. В Бакони всички носят индиански одежди от самото начало до края на лагера. „Цивилни“ дрехи преди приключването му се обличат само, ако се наложи да се отиде до някое близко село за закупуване на продукти.

Тенденции за ползване на туристически дрехи и аксесоари в част от дните на лагеруването са наблюдавани и при някои руски, полски и английски „индиански“ дружества, както и в българската организация „Орловия кръг“ преди 2014 г. (Кюмюрджиев 2020).

През последните три десетилетия се наблюдава още по-голямо задълбочаване в детайлите на отделните племенни култури като обект на изучаване и като представяне чрез достоверни исторически реплики и възстановки. Степента на отдаденост в търсенето на културно-историческа достоверност оформя някои различия между отделните групи. В част от тях за направата на облеклата и предметите се ползват заместителни съвременни материали, а някогашният индиански бит се възстановява в границите на удобното. В повечето организации обаче са възприети конкретни правила и строги изисквания за автентичност: не се използват предмети, които не кореспондират с традиционния индиански бит от дадената епоха; в лагерите не се допускат лица, които не са облечени в съответствие с дадената култура и исторически период; огън се пали с чакмак или ръчен свредел; готвят се ястия, които са характерни за даденото време и място в Северна Америка; вода се носи в подходящи за представяната епоха съдове и т.н., и т.н.

Прави впечатление, че „представителите“ на племената от Големите равнини – лакота, шайени, чернокраки, кроу и др. – силно доминират над онези индианисти, които са посветили интереса и усилията си на племена от други културно-географски региони на Северна Америка. Със своята импозантна материална култура и поради факта, че последни са изгубили свободния си начин на живот, равнинните племена са се превърнали в съзнанието на много хора по света в „най-типичните индианци“.

Напоследък обаче се забелязва чувствително увеличаване на броя на „последователите“ на коренните народи от горския Североизток и региона на Големите северноамерикански езера – ирокези, ленапе, шоуни, оджибуей и др. В някои европейски страни те дори се събират в отделни лагери. Това, както и появата на малки групи, занимаващи се с индиански култури, които до неотдавна не са привличали интереса на европейските организации (напр. северозападните племена от Тихоокеанското крайбрежие на Северна Америка), вероятно свидетелства за промени в емоционалния базис и философските нагласи на самите „евроиндианци“, но какви по-точно ще покаже бъдещето.

Както бе отбелязано, много от членовете на индианистките групи притежават завидни познания относно историята и традиционната култура на северноамериканските племена, а уменията на някои от тях в полето на старите индиански занаяти впечатляват дори съвременни коренни американци. Бих искал да подчертая, че изработваните и ползвани от „евроиндианците“ традиционни жилища, облекла и предмети трябва да са не само автентични като племенни особености, но и напълно пригодени за живот сред природата. Разбира се, това важи и за членовете на другите групи за исторически възстановки – келтски, римски, средновековни и т.н. Точно като индианистите, те изработват експертни реплики, които не служат за музейни цели, а за употреба от тях самите в условия, възможно най-близки до изучаваните. Това им позволява да „пътуват във времето“, изследвайки една друга реалност върху себе си и чрез себе си¹⁹.

За разлика от келтските дружества и римските общества обаче „индианските“ групи могат да разчитат на обратна връзка в лицето на все още живите традиции на много от автохтонните американски племена. От друга страна, понеже не възстановяват миналото на страната или дори на континента, откъдето произхождат, индианистите обикновено не се ползват от преференциите на местния патриотизъм и не представляват интерес за популяризаторите на националното и/или общоевропейско историческо и културно наследство. Донякъде изключение правят „индианските“ клубове в Германия; там – благодарение на писатели като Мьолхаузен, Карл Май, Велскопф-Хенрих и Ана Юрген, както и на цитирани вече филмови продукции – на интереса към американските индианци се гледа почти като на

¹⁹ Св. Казаларска в „Българска етнология“, бр. 1 от 2018; Ф. Маздрашка-Михова в Newmedia21.eu от 13.03.2015 и др.

национална черта. В повечето други европейски страни подобно отношение отсъства – местните „индианци“ нямат национално-историческото „оправдание“ за съществуването си, с каквото разполагат полските „рицари“, шведските „викинги“ или нашите „драбългари“. Това „краде“ от популярността им на родна почва и е причина „евроиндианците“ да предприемат широки обществени изяви значително по-рядко от останалите реенактъри. Много „индиански“ групи организират лагерите си във възможно най-безлюдни местности не само, за да се наслаждават на по-първична природна среда, но и за да избягват негативни реакции от страна на хора извън групата.

Моите беседи и интервюта с членове на различни европейски „индиански“ организации показват, че голям брой хора извън тези дружества определят характерното за индианистите обличане в коренни американски облекла и аксесоари като странно, нелепо и дори обидно „маскиране“. Така го виждат и някои съвременни коренни американци (факт, който ще бъде разгледан по-нататък в този доклад). Най-често носенето на индиански дрехи и украси се окачествява като нещо детинско, незряло или автоматично се свързва с игра на „индианци и каубои“ в постколониален контекст (Kalshoven 2010: 59–74). Този проблем не съществува при останалите тематични групи за културно-исторически възстановки, където обличането в елински одежди или рицарски доспехи не обижда никого. Индианистите са наясно със съществуващите критики спрямо техните външен вид и дейност, затова се стараят да изтъкнат възхищението, искреното си любопитство и дълбокото си уважение към коренните американски култури, които изследват и представят. Те подчертават, че обличането в изработените от тях индиански дрехи и спазването на определени правила в лагера са абсолютно необходими условия за качествено преживяване на миналото.

Според Петра Т. Калшовен, специалист по социална антропология от университета в Манчестър, Великобритания, „Индианистите се борят с негативните конотации на своята игра, която се основава на имитация, ... стараяйки се да ѝ противопоставят легитимирането на своите занимания като търсене на знания.“ Калшовен смята, че някои индианисти са толкова убедени в ползата от своите практически преживявания и умения, че „...често демонстрират информираност на границите на официалната наука и дори отвъд тях.“ (Kalshoven 2010: 59–74).

Стремежът към изработването и ползването на възможно най-коректни в културно-исторически план реплики безспорно е свързан със задълбочени

изследвания, водещи до сериозни познания у индианистите. Този стремеж има структуриращ ефект по отношение на заниманията, целите и задачите на почти всички „индиански“ групи в Европа. Освен че спомага за създаването на специфична атмосфера в лагерите на разглежданите организации (цитираното „преживяване на миналото“), той има много общо и с професионалния подход в археологията, наречен „експериментална“ или „имитативна археология“. В своя труд „Експериментална археология“ Джон Коулс пише: „Експерименталната археология е изследване, което гледа на древния човек като на изобретател, техник, занаятчия, художник и човешко същество. Възпроизвеждайки действията му, археолозите могат по-добре да разберат не само техническите му способности, но и неговите причини да избере един начин на действие пред друг.“²⁰.

Експерименталната археология понякога включва ползване на дрехи и аксесоари от изследвания исторически период, но по-често не се нуждае от тях, докато изработването, демонстрирането и използването на характерни племенни облекла, аксесоари и предмети са сред основните цели на лагерите на европейските „индиански“ организации.

Все пак, поради акцента, който поставя върху сетивния опит чрез превъплъщение, индианизмът може да се възприеме като любителска експериментална антропология. С цялостната си ангажираност индианистите превръщат самите себе си в основен инструмент на изследване на племенните култури от миналото. Те умело прилагат своите знания и индианските традиционни умения за възможно най-точното възпроизвеждане на ежедневието и празничен живот на някогашните коренни американци.

Макар отношенията между европейските индианисти да се основават на приятелство, „роднинство по дух“ и дори равнопоставеност, техните организации не биха могли да осъществяват дейностите си без съответстваща йерархия. Моите преки наблюдения, допълнени от интервюта, беседи и кореспонденция с членове на „индиански“ групи от Русия, Литва, Чехия, Словакия, Полша, Унгария, Германия, Великобритания и България показват, че йерархията в тях не се определя от социалния, финансов, професионален, политически и пр. статус на който и да е член извън даденото дружество. Възможно е да има изключения, но аз поне не съм попадал на такива. Наблюдавал съм по-скоро обратни примери – хора, които в ежедневието си

²⁰ Coles J., *Experimental Archaeology* - цитиран в Anderson (1984: 87).

живот на чехи, руснаци и германци имат много добро финансово положение и заемат високи постове в проспериращи фирми, в своята „индианска“ група не са сред лидерите, защото не демонстрират достатъчно качества от онези, които се търсят и ценят в групата. Критериите, които определят по-високия статус на едни индианисти спрямо други, са възраст (но тя не е достатъчно условие сама по себе си), стаж (откога даденият човек е член на групата), заслуги към организацията, активност в делата ѝ, отдаденост на идеите на индианизма и – съвсем не на последно място – знания и умения в областта на индианските традиции и история.

Много „евроиндианци“ търсят сериозна, достоверна и актуална информация, като комуникират с научни експерти по индианските култури, историци, музейни работници и/или влизат в контакт с представители на различни индиански племена от САЩ и Канада. Все повече членове на европейски индианистки организации пътуват до Северна Америка, за да посетят там исторически места, музеи, индиански фестивали и базари. Някои от тях успяват да установят преки контакти с коренни американци или дори живеят известно време в индиански резервати. За много от тези европейци това е истинско пилигримство в светите територии на „индианството“ и сбъждане на най-големите им мечти. За други, напротив, посещението на Америка и общуването с индианци довеждат до разочарования, и дори до отказ от по-нататъшно „следване на индианските пътеки“.

Мнението на самите коренни американци за европейските „индиански“ организации е твърде разнородно – от много положително до строго отрицателно. Имах възможност да живея няколко месеца в индиански резервати в САЩ (1995) и Канада (1998), както и да посетя индиански културни центрове и допълнително да общувам с коренни американци в различни американски щати (2015). Разговарял съм по темата за „евроиндианците“ с представители на няколко племена от Северна Америка. Реакциите им варират от „Браво!“ до „Как смеете?!“. В зависимост от отношението си към индианистките организации в Европа, някои индианци наричат членовете им „роднини по дух“, а други ги обвиняват, че са „крадци на култура“. Доколкото мога да обобща мотивите за различните реакции, положителните се базират главно на задоволство от популярността на коренните американски традиции зад граница, на искрено възхищение от усвоените от европейци традиционни индиански умения и на идеята за своеобразно духовно единство между индианци и индианисти. Негативните реакции често имат в основата си реваншистки настроения и трупано поколение наред с недоверие към „белия човек, който винаги иска да отнеме

нещо от индианеца“²¹. На много коренни американци прави неприятно впечатление, че голяма част от германците, французите или унгарците се интересуват от героичното минало на ирокезите, лакота или апачите, но не и от положението на съвременните им представители. Макар и по-рядко, отрицателното отношение може да се базира на недоволство от факта, че в своята „игра на индианци“ доста европейци показват по-голям интерес към северноамериканските племенни традиции и често знаят повече за тях, отколкото болшинството млади хора от съответното племе, от „индианците по рождение“.

Игра ли е индианизмът? На пръв поглед отговорът на този въпрос очевидно е утвърдителен. В различните индианистки организации обаче няма единно мнение по него и често свързването на „индианското хоби“ с игра води до разгорещени дебати.

Е.Н., 52-годишен унгарски индианист, споделя: „Разбира се, че е игра – и аз участвам в нея от момче. За мен обаче тя е нещо изключително интересно и важно..., всъщност по-важно и от самите американски индианци. Моят индиански свят е това, което ние правим тук.“. Четиридесет и осемгодишният член на чешка „индианска“ група Б.Ш. коментира: „Според мнозина нашето хоби е игра. Добре, нека да е игра, но за мен тя се е превърнала в най-добрия начин да прекарвам свободното си време, в нещо, което ме зарежда, инспирира – и аз я възприемам като едно от най-важните неща в живота си.“.

Други европейски „индианци“ отхвърлят идеята за техните занимания като за игра, считайки, че тя не предава сериозното им отношение към индианските традиции. За украинеца О.Я. (56-годишен) играта предполага „да се правиш на индианец“, т.е. да не бъдеш самия себе си – а той и приятелите му твърдят, че именно като индианисти изразяват най-ярко онази своя дълбока същност, която в професионален и ежедневно-социален план се извява само частично. (Неизбежно си припомням сентенцията на Фридрих Шилер: „Човекът... е напълно човек, само когато играе.“). Според много словашки, руски, литовски и български индианисти дълбокото уважение към индианските културно-исторически модели отдавна е надскочило подражанието и е добило морални и философски измерения. „Заниманията с индианските традиции ми дадоха множество ясни примери как да бъда по-силен и по-искрен човек, да държа на думата си, да отстоявам свободата си и да уважавам тази на другите. В съвременната

²¹ По думите на Д.М.П. от племето северни шайени, с когото разговарях през август 1995 г.

действителност такива примери са редки, там всичко е доста объркано, а често си подтикван и към тъкмо обратното – егоцентрични прояви, лъжа, търсене на материална изгода за чужда сметка“ – споделя литовският индианист В.В. Немският „последовател на индианците“ К.Ц. е бивш пожарникар, който в различни ситуации е спасил 56 човешки живота. „Точно толкова орлови пера нося в украсата си за глава на нашите лагери – по едно за всеки. Понякога нося по-малко пера, но никога повече от 56“, казва К.Ц. За него това е въпрос на чест, а също и начин да заяви заслугите си за спасяването на хора (**тук и сега**) чрез традиционната система за отбелязване на подвизи при индианците от Големите равнини (**там и тогава**). Подобно решение, като че ли примирява в дадена степен опозицията „да изглеждаш“ и „да бъдеш“, характерна колкото за индианизма, толкова и за съвременно социално битие и мислене изобщо.

Повечето от интервюираните от мен членове на „индиански“ групи в Европа смятат, че заниманията им „...не са просто кичене с индиански дрънкулки, а още по-малко фалшифициране на историята и културата на коренните американци“²². Мнозина ги виждат по-скоро като вдъхване на живот на старите индиански традиции, съхраняване на спомена за отминалите свободни времена в горите и прериите на Северна Америка. Индианистите подчертават, че приключенските романи и филмите за индианци са ги вдъхновили дълбоко в годините на тяхното детство и юношество – и това вдъхновение е още живо в тях, но е преляло в дълбок, траен, детайлен интерес към реалната история и автентичните традиции на коренните американци. Всички по един или друг начин изтъкват като „типични индиански черти“ свободолубието, смелостта, борбеността, любовта към природата, както и желанието си за живот близо до нея със съмишленици, на които може да се разчита като на роднини, като на малък народ. Разсъждавайки върху идеята за въобразените общности на Бенедикт Андерсън, Петя Бъчварова пише: „Макар че „евроиндианците“ изглеждат най-въобразените от всички общности, всъщност тяхното съществуване се основава на автентични традиции и племенни отношения – обратно на въобразените обичаи, традиции и институции... в съвременните национални държави.“ (Bachvarova 2010).

„Ние сме народ!“ е заглавието на декларацията, публикувана от руското общество по индианистика „Червената пътека“ в брой 6 на алманаха „Първите

²² Според изказване на руския индианист А.К.

американци“ от април 2000 година. В този „народ“ влизат хора, живеещи предимно в Санкт Петербург, но и в други градове на Русия, а дори и в други страни от бившия СССР. С малки изключения членовете на организацията не са свързани родствено помежду си, не живеят целогодишно заедно, не разчитат на обща икономическа база и т.н. Същевременно, те се познават персонално и то много добре, солидарни са помежду си, общуват активно, гостуват си, редовно провеждат своите лагери и други съвместни дейности. Разбира се, всичко това не ги прави „народ“, нито „племе“ – а и „най-традиционно“ настроените индианисти в една или друга степен променят привнесените от други епохи и култури традиции, за да успеят да ги впишат в мирогледа и ежедневието си на съвременни европейци. Въпреки своя подчертан интерес към едно конкретно минало и алузиите си за други реалности, различни контексти и ситуации, индианизмът е продукт преди всичко на своето време и на конкретните условия в обществата, в които възниква и се развива.

Много от европейските „индиански“ организации претърпяват сериозни кризи, някои се разпадат. Всеобщо мнение е, че през последните години се наблюдава отлив от „индианската идея“. Далеч по-малко спрямо предишни десетилетия са младите европейци, желаещи да станат членове на „индиански“ групи. Обясненията за този отлив са задача на по-нататъшни изследвания на европейския индианизъм.

Препратки:

Bachvarova, Petya *IF ONLY I WERE AN INDIAN: Ethnicity and Interaction in A Global Setting*, Interculturality research paper, Leiden University, 2010, p. 10.

Deloria, Philip J. *Playing Indian*. Yale Historical Publications. New Haven, 1998, p. 218

Jehlicka, Petr *INDIANS OF BOHEMIA: The Spell of Woodcraft on Czech Society 1912-2006*. in *Blecking, Diethelm and Waic*, 2008, pp. 112-130.

Kalshoven, Petra T. *THINGS IN THE MAKING. Playing with Imitation – ETNOFOOR, IMITATION*, vol. 22, issue 1, 2010, pp. 59-74.

Taylor, Colin F. *The Indian Hobbyist Movement in Europe* in *HANDBOOK OF NORTH AMERICAN INDIANS*, Vol. 4. *History of Indian-White Relations*. W. Washburn, Smithsonian Institution Press, 1988, pp. 562-569.

Turski, Birgit *DIE INDIANISTIKGRUPPEN DER DDR: Entwicklung, Probleme, Aussichten*, 1994

Библиография:

Кюмюрджиев, Любомир Г. *Общество "Орловият кръг" - българският отговор на феномена "индиански" групи на Стария континент.* В: АНАМНЕЗА, Год. XV, 2020, кн. 4, с. 125-143.

Birgel, Franz A. *THE ONLY GOOD INDIAN IS A DEFA INDIAN: East German Variations on the Most American of all Genres in International Westerns: Relocating the Frontier*, 2014.

Dziebel, German V. *PLAYING AND NOTHING: European Appropriations of Native American Cultures in the Late 20th Century*, 2006

Kalshoven, Petra T. *CRAFTING 'THE INDIAN': Knowledge, Desire, and Play in Indianist Reenactment*, 2012

Mackay, J., Stirrup, D. (Eds.) *TRIBAL FANTAZIES: Native Americans in the European Imaginary, 1900–2010*, 2013.

Любомир Г. Кюмюрджиев е магистър по българска филология; редовен докторант (втора година) по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Етнология на прехода“ към катедра „Етнология“ на ИФ на СУ „Св. Климент Охридски“; с основни интереси: етнология и история на коренното население на Северна Америка, културно-исторически реконструкции (реенактмънт), експериментална археология (жива история) и др.